

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ο ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΒΣΚΥ
ΤΟΥ ΣΤΕΦΑΝ ΤΣΒΑΪΚ

Γ. ΘΕΟΤΟΚΑ

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν μας ἀναδημοσιεύομεν ἀπὸ τὸν «Ἀγῶνα τῶν Παρισίων» τὴν ὑπὸ τὸν ἄνω τίτλον μελέτην τοῦ ἐγκρίτου Ἑλληγος λογίου Γ. Θεοτοκά.

Ὁ Στέφαν Τσβαΐκ, καθορίζοντας τὸ σκοπὸ τῆς κριτικῆς ἐργασίας του, ἔλεγε σὲ μιὰ περσινή συνέντευξή του:

«Ἐγὼ τὴν τάση πού εἶχε πρὶν ἀπὸ μένα ὁ Μπραντὲς καὶ αὐτοκαλοῦμαι μαθητῆς τοῦ Σαιντ-Μπέβ καὶ τοῦ Σουαρὲς γιὰ τὴν κριτικὴ. Δὲν θέλω νὰ κάνω κριτικὴ γιὰ τὸν τόπο μου, ἀλλὰ νὰ κοιτάξω τὸ πρόσωπο πού μελετῶ ἀπὸ μιὰ προοπτικὴ διεθνή. (. . .) Νομίζω πῶς εἶται ὑπερηφάνοι κανεῖς ὄχι ἓνα τόπο ἀλλὰ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ τὴν τέχνην πού φανερώνεται, στίς μεγάλες ἐκδηλώσεις τῆς ἡΐδια σ' ὄλους τοὺς τόπους. Γυρεύω ὄχι τοὺς συγγραφεῖς ἐνὸς μονάχα ἔθνους, ἀλλὰ τοὺς συγγραφεῖς πού ἀνήκουν σ' ὄλες τὶς ἐποχὰς καὶ σ' ὄλα τὰ ἔθνη.» (Λογὸς ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Παρισίου, 28 Ἀπριλίου, 1928).

Ὁ Αὐστριακὸς κριτικὸς πού εἶναι συνάμα ποιητῆς, μυθιστοριογράφος καὶ δραματογράφος, ἔχει δώσει ὡς σήμερα δεκατρία κριτικὰ πορτραῖτα; Βερολίν, Βεράρεν, Μπαλζάκ, Ντίκενς, Ντοστογιέβσκυ, Ντεμπόρντ-Βαλμόρ, Ρομαίν, Ρολλάν, Χόλντερν, Κλάι'στ, Νίτσε, Βαζανόβα, Σταντῶλ, Τολστόη, Ἔργασία οὐκ ὀνόματι, πού ἀγκαλιάζει ἤδη τὶς περισσότερες

ἐκδηλώσεις τῆς σύγχρονης εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας. Ὁ Τσβαΐκ, πού δὲν εἶναι ἀκόμα πενήντα χρονῶν, ὑπόσχεται νὰ συμπληρώσῃ αὐτὴ τὴν ὥραία σειρά ψυχολογικῶν μελετῶν ὧστε νὰ συγκεντρώνῃ μέσα τῆς ὄλες τὶς μορφὰς τοῦ καλλιτεχνικοῦ δημιουργοῦ.

Ὁ Τσβαΐκ, εἶναι ἓνας ἀληθινὸς Εὐρωπαῖος, ἰκανὸς νὰ παρακολουθῇ τὴν πνευματικὴν ζωὴ ὄχι μόνο τῆς Γερμανίας μὰ καὶ τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ρωσσίας, σὰ Γάλλος, σὰ Ἀγγλος, σὰ Ρώσος καὶ νὰ διακρίνῃ, ἀπάνω ἀπὸ τὰ σύνορα, τὰ διεθνή ρεύματα τοῦ ἠθικοῦ μας πολιτισμοῦ. Τὸ κῦρος του εἶναι μεγάλο σ' ὄλα τὰ κέντρα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ζωῆς. Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού προετοιμάζουν τὴν πλατεῖα καὶ εὐλικρινὴ πνευματικὴ συνεργασία τῶν Ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης. Μιὰ τέτοια συνεργασία δὲν εἶνε ἀπραγματοποίητη. Συντελέστηκε ἤδη, μὲ τὴν πρωτοβουλία τῆς Ἰταλίας, τὸν καιρὸ τῆς Ἀταγένης, καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Γαλλίας στὸ δέκατο ὄγδοο αἰῶνα. Σήμερα χαράζουν πάλι μερικὰς ἐλπίδες, καὶ καθαρίζουν σιγά σιγά τὸν ὄριζόντά μας ἀπὸ τὰ σύννεφα τοῦ ὑστερικοῦ ἐθνικισμοῦ πού κυβέρνησε τὶς προη-

γούμενες γενεές. Μέσ' στην καταστροφή του πολέμου και στους μεταπολεμικούς σάλους μιὰ καινούργια Εὐρώπη ἄρχισε ν' ἀποχτᾶ συνειδησι καὶ θέληση, μιὰ Εὐρώπη νεανική, χειραφετημένη ἐπὶ τέλους ἀπὸ τῆ βαρεῖα κληρονομία τοῦ παρελθόντος, πού ἐνωσε τὴ ζωὴ πρὸ βαθιὰ καὶ πρὸ δυνατὰ ἀπὸ πάντα, καὶ πού γιὰ τοῦτο θέλει νὰ χαρῆ τὴ ζωὴ χωρὶς στενοκέφαλους περιορισμούς. Οἱ διαφορὲς τῶν ἐθνικῶν χαρακτῆρων παύουν νὰ εἶναι αἰτίες φθόνου καὶ μίσους καὶ τείνουν νὰ ἀποτελέσουν μιὰ ἀληθινὴ συμφωνία. Οἱ Γάλλοι κ' οἱ Γερμανοὶ συνεργάζονται ἤδη στὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο μὲ ζῆλο καὶ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη. γιὰτι κατὰλαβαν πὼς εἶναι ἀπαραίτητοι καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δέ. Ἀλληλοσυμπληρώνονται. Οἱ Ἄγγλοι πλησιάζουν τὴν Εὐρώπη κάθε μέρα περισσότερο. Οἱ προφητεῖες βέβαια δὲ χρησιμεύουν σὲ τίποτα, ἄς βοηθοῦμε ὁμως αὐτὲς τὶς ἐλπίδες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὁ καθένας στὸ σπῆτι του καὶ μὲ τὶς δυνάμεις πού διαθέτει.

* *

Ἡ κριτικὴ τοῦ Στέφαν Τσβάικ εἶναι μιὰ πραγματικὴ δημιουργία, μιὰ τέχνη. Δὲν κάνει συλλογὴ βιβλιογραφικῶν καὶ ἀνάλυση κειμένων —ἐργασίες μηχανικὲς καὶ ἐξωτερικὲς πού ἀνήκουν στὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Πανεπιστημίου. Δὲν ὑποτάσσει τὴν ἐργασία του σὲ κανένα σχῆμα, σὲ καμμιά φόρμουλα παραδεχτὴ ἐκ τῶν προτέρων. Ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε δεσμό προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν ψυχὴ τοῦ συγγραφέα πού μελετᾷ. Γυρνεὶ τὸν ἄνθρωπο. Μπαίνει στὴ ζωὴ του, στὴ συνειδησί του, τολμᾷ νὰ ἀτενίσῃ τοὺς ἀσυνείδητους κόσμους του. Γι' αὐτὸν τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο εἶναι πρὸ παντός, εἶναι ἴσως μονάχα μὲ τὸ ἐ κ ἡ λ ω σ η ἑ σ ω τ ε ρ ι κ ῆ ς ζ ω ῆ ς. Τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο καὶ γενικὰ τὸ ἔργο τέχνης εἶναι τὸ πρὸ ἀναρχικὸ φαινόμενο, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ μὲ κανένα σύστημα ἀντικειμενικῶν κανόνων. Κάθε ἀληθινὸ ἔργο τέχνης εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του καὶ ἀντιπροσωπεύει κανόνες μοναδικούς. Ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ μποῦμε στὸ νόημα τοῦ ἔργου εἶναι νὰ ἀσθανθοῦμε τὴν ψυχὴ τοῦ δημιουργοῦ.

Αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι τὸ ἔργο τέχνης δὲν ἔχει κοινωνικὴ σημασία, ἀλλὰ ὅτι ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, φαινόμενο κατ' ἐξοχὴν ὑποκειμενικὸ, δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἀντικειμενικὲς

κοινωνικὲς συνθήκες. Ὁ σκοπὸς τῆς τέχνης εἶναι νὰ ἐμβαθύνῃ μέσ' στὴ ζωὴ, νὰ βοηθήσῃ τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν ἑαυτὸ του, τὸ νόημα καὶ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς του, νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ ὑψωθῆ—σκοπὸς κοινωνικὸς βέβαια, καὶ ἀντίθετος στὴν ἐγωιστικὴ ἀρχὴ «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη», ἀλλὰ ὄχι κοινωνικὸς μὲ τὴν τρέχουσα ἔννοια αὐτῆς τῆς λέξεως. Οἱ κοινωνικὲς θεωρίες πού προσπαθοῦν ἀφ' ἐνός νὰ ὑποτάξουν τὴν τέχνη σὲ κοινωνικοὺς πολιτικοὺς σκοποὺς, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἐξέλιξη τῆς τέχνης σύμφωνα μὲ ἓνα ἀλύγιστο σύστημα ἀντικειμενικῶν κανόνων, σταματοῦν ἀναγκαστικὰ στὴν ἐπιφάνεια τῶν ζητημάτων, ἀγνοοῦν ὀλόκληρα τὰ βαθιὰ ὑποστρώματα τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ἀπλουστεύουν καταπληκτικὰ (καμμιά φορὰ μὲ παιδικὴ ἀφέλεια) τὴν ἀπειρὴ ποικιλία τῆς πραγματικότητος. Ὅταν οἱ θεωρίες αὐτὲς δημιουργοῦν σχολὲς καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς, φτωχαίνουν καὶ στερεοῦν τὴν τέχνη, τὴν καταντοῦν ἓνα δογματικὸ κήρυγμα καὶ τίποτα περισσότερο. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τερατώδες ἡ τέχνη προπαγάνδα!

Αὐὸ τέτοιες θεωρίες τείνουν σήμερα νὰ ἐπικρατήσουν στὴν Ἑλληνικὴ κριτικὴ, ἡ θεωρία τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ ἡ θεωρία τοῦ μαρξισμοῦ (ὡς κλασικὰ παραδείγματα μποροῦμε νὰ ἀναφέρουμε τὰ βιβλία πού ἀφιέρωσαν στὴ μελέτη τοῦ Σολομοῦ οἱ καθηγητὲς κ. κ. Βάρναλης καὶ Ἀποστολάκης). Ἡ ἐλεύθερη σκέψη δὲν εἶναι ἀκόμη πολὺ δυνατὴ στὸν τόπο μας. Οἱ Ἑλληνικοὶ ἐγκέφαλοι, δειλοὶ ἀκόμα καὶ ἄβουλοι, δὲν τολμοῦν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ δόγμα καὶ νὰ ἀπλωθοῦν στοὺς μεγάλους ὀρίζοντες τῆς σκέψεως.

Θὰ προχωρήσουμε σιγὰ σιγὰ. Δὲν ἐξυψώνεται τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο ἐνός ἔθνους ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη. Σιγὰ σιγὰ μὲ κόπους, μὲ θυσίες καὶ μὲ ἀγῶνες. Ἄς μὴ χάνουμε ὁμως καμμιά εὐκαιρία γιὰ νὰ ζητοῦμε περισσότερη ἐλευθερία. Ἡ ἀληθινὴ κριτικὴ γιὰ μᾶς εἶναι ἐλεύθερη, πλέρια, ἀνεπιφύλαχτα ἐλεύθερη. Δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ ἐπιβάλλῃ περιορισμοὺς στὴ δημιουργία, ἀλλὰ τούναντίον πολεμᾷ ὅλους τοὺς περιορισμοὺς, καὶ ἀγωνίζεται νὰ δώσῃ στὴ δημιουργία ἐλευθερία. Δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ ὑποτάξῃ ἀφελῶς τὴ ζωὴ σ' ἓνα σχῆμα, ἀλλὰ τούναντίον προσπαθεῖ, ἐξὼ ἀπὸ ὅλα τα σχήματα νὰ καταλαβαίνει, ὅλες τὶς ἐκδηλώ-

σεις τῆς σκέψης καὶ τῆς τέχνης, τίς πῶς διαφορετικῆς, τίς πῶς ἀντίθετες. Οἱ κοινωνικῆς διδασκαλίαι, δὲν μποροῦν νὰ λείψουν γιατί ἀναποκρίνονται σὲ ἀνάγκες τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐπιτρέψουμε σὲ μίαν ἀπ' αὐτὰς νὰ ἐπικρατήσῃ στα γράμματα. Ἡ ἐπικράτηση μιᾶς κοσμοθεωρίας, σημαίνει, ἰσὲς σταμάτημα, τὸ θάνατο τῆς δημιουργίας καὶ κάθε πνευματικῆς ζωῆς. Ἡ Εὐρώπη τὸ δοκίμασε μιὰ φορὰ μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ.

* *

Ἡ μελέτη τοῦ Τσβάικ γιὰ τὸν Ντοστογιέβσκυ (γαλλικὴ μετάφραση Henri Bloch, ἔκδοσις Rieder. Παρίσι 1928) εἶναι ἓνα βιβλίον παθητικὸ ἐνδιαφέροντος. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ὁ Τσβάικ ρίχεται μέσ' στὴ σατανικὴ ψυχὴ τοῦ μεγάλου Ρώσου. Τυραννισμένος ὁ ἴδιος, ὅσο εἶναι τυραννισμένο καὶ τὸ θέμα πού μελετᾷ, ἀγωνίζεται νὰ χαράξῃ τὰ ὅρια αὐτῆς τῆς ψυχῆς πού τοῦ ξεφεύγει σὲ κάθε στιγμή ἀπὸ τὰ χέρια. Ἡ ἀνθρωπότητα δὲ γέννησε ὡς σήμερα πῶς σκοτεινὴ ψυχὴ πῶς ἄρρωστη, πῶς ἀφρισμένη. "Ὅλο τὸ βιβλίον εἶναι ἓνας διπλὸς ἀγώνας πού διεξάγεται καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις μὲ ἡδονή: ἀγώνας τοῦ Τσβάικ μὲ τὸν Ντοστογιέβσκυ καὶ ἀγώνας τοῦ Ντοστογιέβσκυ μὲ τὸ Διάβολο.

Χωρὶς ὅμως τὸν Ντοστογιέβσκυ δὲν μποροῦσε νὰ προχωρήσῃ αὐτὸς ὁ κριτικὸς πού θέλει ν' ἀγκαλιᾶσθαι ὅλα τὰ πνευματικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ Ντοστογιέβσκυ σήμερα εἶναι ὁ Δάσκαλος. Αὐτὸς ἄνοιξε τοὺς δρόμους πού περπατοῦμε, αὐτὸς μᾶς κατάλαβε καλλήτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο, πενήντα χρόνια πρὶν γεννηθῶμε. "Ὅπως οἱ νέοι τοῦ 1830 εὗρισκαν τὸν ἑαυτὸ τους στὸ Βέρθερ, στὸ Ρενέ, στὸν Τσάιλντ Χάρολντ, ἐμεῖς βρίσκουμε τοὺς πόθους μας, τὰ ὄνειρά μας, τίς ἀνησυχίες μας στοὺς ἥρωες τοῦ Ντοστογιέβσκυ. Παντοῦ ὅπου θελήσουμε νὰ πάμε τὸν συγγραφέα, πῶς μᾶς περιμένει. Κουτροῦμε ἀπάνω του σὲ κάθε μας βῆμα.

Δὲν εἶνε δυνατό νὰ δώσω ἐδῶ μίαν ἐπαρκῆ ἐκθεση τῆς ψυχολογικῆς ἐρευνας τοῦ Τσβάικ. Θὰ ἐπερπε νὰ γραφῆ ἄλλο ἓνα βιβλίον, κριτικὴ τῆς κριτικῆς (καὶ ὅσα βιβλία κ' ἂν γραφοῦν ὁ Ντοστογιέβσκυ δὲν ἐξαντλεῖται). Προσπαθῶ μονάχα νὰ δεῦξω τὸ πνεῦμα αὐτῆς τῆς ἐργασίας. Ὁ κριτικὸς γυροῦει τὸ νόημα τῆς ὑπαρ-

ξης τοῦ Ντοστογιέβσκυ. Βρίσκει τὴν τρομερὴ δύναμη αὐτῆς τῆς ὑπαρξης στὸν πόνο. Ἡ ἐπιληψία τοῦ Ντοστογιέβσκυ εἶναι μίαν πηγὴ δημιουργίας, ὅπως ἡ ἀνισορροπία τοῦ Ρουσσώ καὶ τοῦ Νίτσε. Ἡ ἀθλιότης καὶ ὁ ἐκφυλισμὸς τὸν τονοῦν, ἀνανεώνουν συνεχῶς τίς δημιουργικῆς δυνάμεις του. Ἐνῶ ἡ φυλακὴ συντρίβει ὀριστικὰ τὸτ Ὁσκαρ Οὐάιλντ, ἡ Σιβηρία δίνει στὸν Ντοστογιέβσκυ περισσότερη πίστη στὴ ζωὴ, περισσότερες ὁρμές. Ὁ προορισμὸς του, ὁ σκοπὸς πού ἐπιδιώκει δὲν εἶναι ἡ εὐτυχία, ἡ ἀγάπη, ἡ ἄνεση, οἱ τιμῆς, κοινὰ ἰδανικὰ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ σκοπὸς του εἶναι ἡ ἔ ν τ α σ η. Τὴ ζωὴ του κυβερνᾷ ἡ «θέληση νὰ αισθανθῆ» — νὰ αισθανθῆ πάντα πῶς δυνατό, πῶς πλατιά, πῶς βαθιά. Τίς πλουσιώτερες αισθήσεις πού τίς δίνει ὁ πόνος. Γιὰ τοῦτο μόνον μέσ' στὸν πόνο ὀλοκληρώνει τὸν ἑαυτὸ του καὶ ὑψώνει τὴ δημιουργία του στὸν ὑπέριπτο βαθμὸ πού μπορεῖ νὰ φτάσῃ. "Ὅταν τὸν χτυποῦσαν οἱ καταστροφές, ἢ μίαν ἀπάνω στὴν ἄλλη, θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε πῆ: ὑποφέρω ἄρα ὑπάρχω. (Ὁ Ἄντρέ Ζίντ λέει: μὲ πολεμοῦν, ἄρα ὑπάρχω). Νομίζει κανεὶς ἅτι ἡ τύχη ἐπίτηδες δὲν ἄφησε στὸν Ντοστογιέβσκυ οὔτε μίαν στιγμή ἡρεμίας γιὰ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ἐξαντλήσῃ ὅλες τίς πιθανότητες τῆς μεγαλοφυΐας του.

Σαν κ' αὐτὸν, οἱ ἥρωές του εἶναι ἡφαιστεϊώδεις. Δὲν ἐπιδιώκουν κανένα γῆινο ἀγαθόν. Ποθοῦν τὴν αἴσθησι τοῦ αἰωνίου, τοῦ ἀπείρου. «Μέσ' στὸν καθένα τους, λέει ὁ Τσβάικ, ὁ κόσμος ξαναρχίζει. (...) Θέλουν νὰ μάθουν τί εἶναι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Γυροῦν τα ὄρια τους. Πηγαίνουν ὡς τα ἄκρα τοῦ ἐγῶ τους. Θέλουν νὰ γνωρίσουν τα ἔγκατα τοῦ εἶναι τους.» Ἀντίθετα μὲ τοὺς ἥρωες τοῦ κλασικοῦ μυθιστορήματος, πού εἶναι ἀπλῆς μοναδες, πού ἐπιδιώκουν σκοποὺς συγκεκριμένους, καὶ πού μποροῦν νὰ ἀναλυθοῦν καὶ νὰ ἐξηγηθοῦν λογικὰ, αὐτοὶ εἶναι ἀπείρως πολυσύνθετοι καὶ ἀντιφατικοί. Ἡ ψυχὴ τοῦ καθενὸς τους εἶναι ἓνα χάος. Ὁ Ντοστογιέβσκυ διαλύει τὴν ἐνότητα τῶν συναισθημάτων, ξεπερνᾷ τὴν ἐπιφανειακὴ ἀπλότητα τῆς ζωῆς, βυθίζει τὸ ματι του στὶς πῶς βαθειὰς ζῶνες τοῦ ψυχικοῦ μας κόσμου, στὴν ἀρχὴ τοῦ παντός,

Ὁ Ντοστογιέβσκυ ἔκανε τὴ ζωὴ πιο μυστηριώδη, πιο παθητικὴ, πιο μεγαλῆ. Ἔσπασε ὅλα τὰ ὅρια τῆς γνώσης καὶ τίναξε τὴν ἀν-

θροόνιη σπέψη σέ νέους κόσμους. Είναι ό κατακτητής και ό πρώτος ξεφρενητής άγνώστων ήπειρών. Όταν τον νιώσουμε και τον άκολουθήσουμε μια φορα, δέν μπορούμε πια να επιστρέψουμε στα ήρεμα λιμανια τών δασκαλων μας. Σ' αυτές τές νέες χώρες, όπου έστησε ό Ντοστογιέβσκι τή σημαία του, έμεις ό άνήσυχος και όρημητικός Εικοστος Αιώνας βρούσκουμε τήν πατρίδα πού μās ταιριαζει.

* *

Πρέπει να μεταφρασω εδω μια θαυμασια σελιδα του Στέφαν Τσβαϊκ πού εκφραζει τις τάσεις του καλύτερα απ' όλα τα σχολία μας:

«Η παράδοση είναι τό όχύρωμα του παρελθόντος πού πρέπει να τό ξεπεράσουμε για να μπορούμε στο μέλλον. Γιατί ή φύση δέ δέχεται κανένα σταθμό στη γνώση. Μοιάζει να άπαιτητή την τάξη να άγαπά μοναχα αυτών πού τήν άναποδογυρίζει, για να φτάση σε μιá νέα τάξη. Χωρίς διακοπή δημιουργεί άνθρώπους πού τους παρασύρει τό πλεόνασμα τών δυνάμεών τους, σάν κονισταδόρους, από τις γνωστές άχτιές της ψυχής προς νέες ζώνες της καρδιάς και του πνεύματος, άνάμεσα από τό σκοτεινό ώκεανό του άγνώστου. Χωρίς αυτούς τους τολημηρούς σκαπανείς ή άνθρωπότητα θα ήταν φυλακισμένη από τόν έαυτό της και ή ανάπτυξη της θα ήταν ένας λαβύρινθος. Χωρίς αυτούς τους άγγελιοφόρους, με τους όποιους ή άνθρωπότητα μοιάζει σά να προηγηται από τόν έαυτό της καμμια γενεά δέ θα εύρισκε τό δρόμο της. Χωρίς αυτούς τους όνειροπόλους ή άνθρωπότητα θα άγνοούσε τό βαθύ νόημά της. Τόν κόσμο δέν τόν ανανέωσαν οι ήρεμοι επιστήμονες, οι γεωγράφοι της χώρας όπου γεννήθηκαν αλλά οι «έξω νόμου» πού έπλευσαν, διασχίζοντα τους άγνωστους ώκεανούς, προς τις Ίνδιες. Στα βάθη της σύγχρονης ψυχής δέν εύσδουσιν οι φιλόσοφοι και οι ψυχολόγοι, με εκείνοι οι ποιητές πού δέ γνωρίζουν κανένα μέτρο πού κανένα σύνορο δέν τους σταματά.—'Ο Ντοστογιέβσκι υπήρξε στίς μέρες μας ό πιο μέγáλος απ' αυτούς. Κανείς δέν άνακάλυψε μεσ' στην ψυχή περισσότερες άγνωστες χώρες, από αυτών τόν όρημητικό άνθρωπο, από αυτών τόν άνθρωπο χωρίς μέτρο πού κατα την εκφρασή του τό άμέτρητο και τό άπειρο πού ήταν τόσο άπαραιτήτητα όσο και ή γη.» Τίποτα πουθενά δέν τόν σταμάτησε. «Παντού, γράφει ξεπέ-

ρασε τα σύνορα.

Έλπίζω ότι γρήγορα θα βρεθίη ένας Έλληνας διανοούμενος, κάτοχος της γερμανικής γλώσσας και τών γερμανικών γραμματων. πού να μās δώσει μιá πλαταια μελέτη για τό έργο του Στέφαν Τσβαϊκ, τό κριτικό και τό καθαρό λογοτεχνικό. Έπάρχουν σήμερα στην Εδρώπη μερικοί άνθρωποι πού πρέπει να τους γνωρίσουμε και να τους μελετήσουμε καλά, όχι μοναχα από διανοητικό και καλλιτεχνικό ενδιαφέρον, άλλα κυρίως ως πρωτοπόρους μιās νέας πνευματικής κίνησης, ως άγγελιοφόρους τών ρευμάτων πού αρχίζουν τώρα μόλις να σχηματίζονται μεσ' στο χάος της μεταπολεμικής ζωής, ως προδρομούς του μέλλοντός μας. Νομίζω ότι απ' αυτούς τους ανθρώπους ό Αντρέ Ζίντ είναι στη Γαλλία ό πιο μέγáλος, 'Ο Στέφαν Τσβαϊκ είναι ασφαλώς στη Γερμανία ένας από τους πρώτους.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΥΝΔΕΣΜΟΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΡΧΩΝ

Βάδιζε πάντοτε εμπρός. «Οπλίσθητι με τά δύο ισχυρότατα δπλα τήν επιμονήν και τήν ύπομονήν και τό άγιον έργον σου θα στεφθίη υπό πλήρους επιτυχίας. "Αν εμπόδια συναντήσης καθ' όδόν παραμέρισον δια της ύπομονής σου ταύτα. Ουδέν έν τω κόσμω τούτω της πλάνης θα συνθηή να δέ άντικόψη εις τόν ύψηλόν δρόμον τόν όποιον έχάραξας και τόν όποιον, ως ή μέχρι σήμερον δράσις σου δεικνύει, πιστώς ακολουθείς.»

Είναι πολλά, πάμπολλα τά κοινωνικά έλκν. Μή πτοηθής προ της πληθύος αυτών. "Όλα θα τά θεραπεύσης άρκεί πάντοτε να έχεις εις τήν αυτήν ένταδιν τήν επιμονήν και ύπομονήν.

Είναι πολλά τά ύγιá μέλη της κοινωνίας. "Όλα θα δέ συντρέξωσιν εις τόν ιερών σου Σκοπόν. Πίστευε, ότι εις τό τέλος νικηφόρος θα εξέλθης εκ του άγώνος και ό Θεός θα στεφανώσθι τó έργον σου.

(*Αναγνώστης του Περιοδικού)